

DOHODOVNO POVEZIVANJE RADNIKA U NAŠEM SOCIJALISTIČKOM DRUŠTVU

I

Dohodovnim povezivanjem radnika mogao bi se nazvati proces njihovog povezivanja povodom sticanja i raspodele dohotka. Ovim procesom — koji treba da se odvija uz uvažavanje ravnopravnosti, međusobne zavisnosti, odgovornosti i solidarnosti radnika u udruženom radu — uspostavljaju se socijalistički samoupravni proizvodni odnosi. Njihov doprinos razvoju našeg socijalističkog društva biće značajan, ako omogućavaju jačanje položaja i uloge radničke klase i ako omogućavaju povećanje produktivnosti ukupnog društvenog rada.¹⁾

Dohodak predstavlja osnovu i izvor sredstava za zadovoljavanje zajedničkih i opštih društvenih potreba (kojima se obezbeđuju zajednički i opšti uslovi rada), za ličnu i zajedničku potrošnju radnika, za unapređenje i proširenje materijalne osnove rada i za stvaranje i obnavljanje rezervi. Zbog toga se kaže da je dohodak osnovni motiv rada. Odnosno, da je dohodak merilo uspešnosti rada.

U socijalističkoj robno-novčanoj privredi, kakva je i naša, dohodak je realizovana novostvorena vrednost. Javlja se kao rezultat rada radnika osnovne organizacije udruženog rada, ali i kao rezultat ukupnog društvenog rada. On je rezultat rada radnika određene osnovne organizacije zato što predstavlja izraz društvenog priznanja njihovog individualnog rada. Međutim, pošto u njemu mogu biti, a najčešće jesu, sadržani izvesni ekstra dohoci koji nisu rezultat rada radnika ove osnovne organizacije — on je rezultat i ukupnog društvenog rada. Ovi ekstra dohoci mogu se ostvarivati prema različitim osnovima, kao na primer: na osnovu većeg objektivno uslovленог organskog sastava elemenata proizvodnje od prosečnog organskog sastava elemenata proizvodnje; na osnovu većeg objektivno uslovlenog koeficijenta obrta poslovnih sredstava od prosečnog koeficijenta obrta ukupnih poslovnih sredstava; na osnovu monopolskog položaja na tržištu, špekulacije neloyalne konkurenције i slično; na osnovu uspostavljanja drugih vrsta monopolja kojima se radnici u udruženom radu dovode u neravnopravni položaj; na osnovu povoljnih prirodnih uslova rada.

¹⁾ Sa jedne strane, ukupni društveni rad treba shvatiti kao ukupni tekući i opredmećeni ljudski rad. Sa druge strane, i kao ukupni proizvodni i neproizvodni tekući rad — ako je reč samo o tekućem radu.

Pored sredstava za proizvodnju i drugih sredstava udruženog rada, proizvoda udruženog rada, sredstava za zadovoljavanje zajedničkih i opštih društvenih potreba, prirodnih bogatstava i dobara u opštoj upotrebi — i dohotak se nalazi u društvenoj svojimi. Sa jedne strane, zato što se ostvaruje korišćenjem prava rada sredstvima u društvenoj svojimi. Sa druge strane, zato što predstavlja rezultat individualnog i ukupnog društvenog rada. Odnosno, zato što se stvara samo u oblasti materijalne proizvodnje te je dohotak radnika u materijalnoj proizvodnji izvor dohotka radnika van materijalne proizvodnje, tj. zato što služi kao osnova i izvor sredstava za zadovoljavanje različitih potreba.

Dohodovno povezivanje radnika u našem socijalističkom društvu treba da se vrši: 1) u cilju ostvarivanja dohotka osnovne organizacije, 2) u cilju povećanja tog dohotka i 3) u cilju povećanja ukupnog društvenog dohotka. Prva dva cilja ne bi trebalo da se ostvaruju na račun trećeg — tj. na račun povećanja ukupnog društvenog dohotka. Navedeni ciljevi ostvaruju se različitim oblicima dohodovnog povezivanja radnika. Na primer, udruživanjem rada, udruživanjem rada i sredstava, udruživanjem sredstava, udruživanjem osnovne organizacije u radnu organizaciju i u druge organizacije udruženog rada, slobodnom razmenom rada itd. U ovom radu predmet razmatranja su samo neki od tih oblika. Odnosno, predmet razmatranja je dohodovno povezivanje radnika koje se vrši: 1) udruživanjem rada, 2) udruživanjem rada i sredstava i 3) udruživanjem sredstava.

II

Slobodnim udruživanjem svoga rada u osnovnoj organizaciji udruženog rada ili u radnoj zajednici radnici se međusobno povezuju u cilju ostvarivanja dohotka.

Udruženi rad u našem socijalističkom društvu javlja se kao nužnost. Sa jedne strane, zbog društvenog karaktera rada, udruženi rad javlja se kao objektivna nužnost. »Rad je u savremenim uslovima u svetu do te mere postao društven da proizvod pojedinačnog radnika uopšte ne može biti izražen kao proizvod individualnog rada, već samo kao proizvod udruženog, to jest društvenog rada.«²⁾ »Savremene proizvodne snage zahtevaju kombinovani rad na izradi jednog proizvoda ne samo jedne grupe radnika ili jednog preduzeća već učešće velikog broja proizvođača različitih privrednih grana i oblasti, pa čak i različitih zemalja.«³⁾ Društveni karakter rada izražava se radom u društvu i za društvo. Rad radnika u društvu određen je obimom i složenošću jedinstvenog procesa rada. Na sadašnjem stepenu razvoja proizvodnih snaga jedinstveni proces rada ne može biti zasnovan na radu jednog radnika. On se zasniva na radu više radnika različitih struka i kvalifikacija, na određenoj tehničkoj podeli rada. Svaka radna aktivnost u datom jedin-

²⁾ Edvard Kardelj: Izbor iz dela II; Komunist, Beograd, 1979, str. 9.

³⁾ Dr Jovan Petrović: Politička ekonomija, Savremena administracija, Beograd, 1975., str. 12.

stvenom procesu rada objektivno je određena. Samo zajedničkim radom većeg broja radnika može se odvijati jedinstveni proces rada i ostvarivati njihov zajednički radni učinak u tom procesu. Rad radnika za društvo ogleda se u nameni proizvoda rada radnika, ostvarenih u jedinstvenom procesu rada — potrošnji drugih radnika i građana. Radnici u jedinstvenom procesu rada, tj. koji obavljaju jedinstveni proces rada, razmenjuju svoje proizvode rada da bi ostvarili dohodak kojim zadovoljavaju svoje potrebe različite vrste i različitog karaktera. Sa druge strane, udruženi rad u našem socijalističkom društvu je nužan i zbog toga što radnik samo u udruženom radu može ostvarivati svoja samoupravna prava i obaveze. Slobodnim udruživanjem rada — u osnovnoj organizaciji udruženog rada ili u radnoj zajednici — radnici u našem socijalističkom društvu stiču mogućnost obavljanja određene delatnosti i ostvarivanja određenog proizvoda rada, ukupnog prihoda i dohotka. Pojedinačni radnik, slobodnim udruživanjem svoga rada, stiče pravo rada društvenim sredstvima i druga samoupravna prava, kao i određene obaveze. Pre svega, obavezu ... »da to pravo ostvaruje u punoj ravnopravnosti sa svakim drugim radnikom koji ima to isto pravo, zajedno sa svim drugim i pravima i odgovornostima koja su vezana za to osnovno društveno-ekonomsko pravo.«⁵⁾ Izvan udruženog rada radnik ne može ostvarivati to pravo.

Prema Zakonu o udruženom radu osnovnu organizaciju udruženog rada karakterišu sledeća obeležja: 1) radna celina koju određuje jedinstveni proces rada, 2) »njena tržišna sposobnost, to jest sposobnost da se rezultati njenog rada mogu izraziti kao vrednost na domaćem i stranom tržištu«⁶⁾ (odnosno, »da ostvaruje ukupan prihod i stiče dohodak na način i pod uslovima utvrđenim ovim zakonom«⁷⁾) — Zakonom o udruženom radu, primedba V. S.), kao i 3) mogućnost radnika da u njoj ostvaruju svoja društveno-ekonomska i druga samoupravna prava. Jedinstveni proces rada zasniva se na jedinstvenom tehnološkom procesu. U njemu radnici obavljaju samo jednu osnovnu delatnost. Međutim, oni mogu obavljati i izvesne sporedne delatnosti — ako one omogućavaju obavljanje te osnovne delatnosti, ili ako doprinose njenom racionalnijem obavljanju. Tržišnu sposobnost osnovna organizacija, koja stiče dohodak po prvom, odnosno drugom osnovu navedenim u 60. članu Zakona o udruženom radu, ima ako se za zajedničke proizvode, odnosno usluge, radnika u njoj mogu utvrditi tržišne cene (koje služe kao objektivni kriterijumi vrednovanja ovih proizvoda, odnosno usluga). Nije značajno da li će se ti proizvodi, odnosno usluge, realizovati u radnoj organizaciji ili na tržištu. Radnici će u osnovnoj organizaciji moći da

⁴⁾ Jedinstveni proces rada jeste proces obavljanja određene delatnosti, odnosno proces ostvarivanja određenog proizvoda rada. On se zasniva na jedinstvenom tehnološkom procesu u kome sredstva za rad, bar u oblasti materijalne proizvodnje, čine nerazdvojnu celinu. Tehnološki proces objektivno određuje radne aktivnosti jedinstvenog procesa rada — vrste, obim, odnos i relativni udeo svake radne aktivnosti i svake grupe radnih aktivnosti u jedinstvenom procesu rada. Isto kao što objektivno određuje i parametre tog procesa rada.

⁵⁾ Edvard Kardelj: Izbor iz dela II, str. 272.

⁶⁾ Isto, str. 424.

⁷⁾ ZUR, 1976., član 322.

ostvaruju svoja društveno-ekonomска и друга самoupravna prava ako ne budu ni suviše malobrojni, ni suviše mnogobrojni. Ova prava radnici u osnovnoj organizaciji će ostvarivati: 1) upravljujući radom i poslovanjem osnovne organizacije (pre svega, određivanjem šta će se, koliko, za koga i pod kojim uslovima proizvoditi, kao i pod kojim uslovima će se realizovati — ako je reč o proizvodnoj osnovnoj organizaciji, 2) svojim učešćem u procesu rada, kao izvršioc pojedinih radnih aktivnosti jedinstvenog procesa rada, 3) upravljanjem tokovima i odnosa u društvenoj reprodukciji, 4) odlučivanjem o udruživanju svoga rada i sredstava radi ostvarivanja svojih pojedinačnih, zajedničkih i opštih interesa, 5) odlučivanjem o celokupnom dohotku osnovne organizacije i utvrđivanjem opštih uslova rada, 6) raspoređivanjem čistog dohotka osnovne organizacije, 7) raspodeljivanjem sredstava za ličnu i zajedničku potrošnju, 8) sticanjem ličnih dohodata prema radu i rezultatu rada, 9) odlučivanjem o upotrebi izdvojenih sredstava akumulacije, kao i 10) uređivanjem međusobnih odnosa u radu.

Osnovnu organizaciju udruženog rada, pored navedenih, karakterišu i druga obeležja. Treba reći da je osnovna organizacija osnovni oblik udruženog rada i polazna osnova — kako društveno-ekonomskog, tako i društveno-političkog sistema naše zemlje. Zašto je osnovna organizacija polazna osnova društveno-ekonomskog sistema? Prvo, zato što celokupni dohodak udruženog rada, bez obzira prema kojim osnovima se ostvaruje, mora biti koncentrisan u osnovnim organizacijama — može da se stiče i iskazuje samo kao dohodak osnovnih organizacija udruženog rada. Drugo, zato što radnici u osnovnoj organizaciji odlučuju o upotrebi celokupnog dohotka koji ostvare kao rezultat svoga rada i ukupnog društvenog rada: dela dohotka koji predstavlja osnov i izvor sredstava za ostvarivanje njihovih pojedinačnih i zajedničkih interesa, kao i dela dohotka koji predstavlja osnov i izvor sredstava za ostvarivanje njihovih zajedničkih i opštih društvenih interesa. I treće, zato što samoupravna integracija udruženog rada, radi povećanja produktivnosti ukupnog društvenog rada, počinje od osnovne organizacije. Osnovna organizacija udruženog rada je polazna osnova i društveno-političkog sistema, zato što je ovaj sistem u celiini zasnovan na udruženom radu, organizovanom na delegatskom principu. »Osnovna organizacija je i osnovna samoupravna zajednica radnika u udruženom radu u kojoj radnici obrazuju delegacije radi neposrednog ostvarivanja svojih prava, obaveza i odgovornosti i organizovanog učešća u vršenju funkcija skupština društveno-političkih zajednica.« Zbog toga što je polazna osnova društveno-ekonomskog i društveno-političkog sistema naše zemlje, osnovna organizacija se javlja kao subjekat dohodovnog povezivanja udruženog rada.

III

Udruživanjem rada i sredstava radnici se međusobno povezuju radi sticanja zajedničkih prihoda, odnosno radi ostvarivanja ukupnog prihoda i dohotka učešćem u zajedničkom prihodu.

⁸⁾ ZUR, 1976., čl. 14.

Pod zajedničkim prihodom podrazumeva se, prema 67. članu Zakona o udruženom radu, prihod ostvaren »prodajom proizvoda ili usluga koji su rezultat zajedničkog rada radnika u dve ili više osnovnih organizacija koje su u sastavu jedne radne organizacije ili više radnih organizacija (fazna proizvodnja, odnosno proizvodnja proizvoda koji se ugrađuju u jedinstveni proizvod)«, odnosno prihod ostvaren »prodajom proizvoda i usluga u saradnji između proizvodnih i drugih organizacija udruženog rada i organizacija udruženog rada koje se bave poslovima prometa robe i usluga, bez obzira na to da li su u sastavu iste organizacije udruženog rada, odnosno udružene u istoj organizaciji udruženog rada.« Zajednički prihod određuju dva njegova elementa — zajednički proizvod (P) i cena zajedničkog proizvoda (C). Analitički, zajednički prihod se može prikazati sledećim matematičkim izrazom:

$$ZP = \sum_{j=1}^n p_j c_j, \text{ odnosno}$$

$$ZP = p_1 c_1 + p_2 c_2 + \dots + p_n c_n.$$

Navedeni simboli u ovom izrazu predstavljaju:

ZP — zajednički prihod; p_j — količina j-te vrste proizvoda;

c_j — cena j-te vrste proizvoda; n — broj proizvoda, odnosno usluga, koja skupa čine zajednički proizvod.

Zajednički proizvod utvrđuju zajedno osnovne organizacije koje stiču zajednički prihod. Posebno, one zajedno utvrđuju vrste i količine proizvoda rada koji ga sačinjavaju, njihov dizajn, funkcionalnost, kvalitet i slično.

U faznoj proizvodnji taj proizvod se javlja kao rezultat zajedničkog rada radnika u dve ili više osnovnih organizacija. Nije bitno kako se dolazi do tog proizvoda — da li se on stvara kumulativno u određenim fazama (kada predmet rada ide na postepenu obradu, iz jedne u drugu fazu rada), ili se stvara montažom proizvoda pojedinih faza, tj. pojedinih osnovnih organizacija. Bitno je, međutim, da između jedinstvenih procesa rada ovih organizacija postoji objektivna, tehnološka, međuzavisnost. Rezultat rada jedne od tih organizacija neposredno se odražava na rezultat njihovog zajedničkog rada. Sa druge strane, rezultat rada jedne od njih neposredno se odražava i na rezultat rada druge (kada ova obavlja sledeću fazu obrade određenog predmeta rada ili vrši montažu proizvoda rada ostalih organizacija koji se ugrađuju u zajednički proizvod). Zajednički proizvod proizvodnih i prometnih osnovnih organizacija koje stiču zajednički prihod izražen je materijalnim, predmetnim, sadržajem tog prihoda. On se materijalno stvara samo u proizvodnoj organizaciji ali je delom rezultat rada i radnika prometne organizacije. Naime, radnici prometne organizacije doprinose stvaranju zajedničkog proizvoda svojim uticajem na njegove kvalitativne i kvantitativne dimenzije (dizajn, funkcionalnost, kvalitet, assortiman i dr.). Između jedinstvenih procesa rada proizvodne i prometne osnovne organizacije, koje stiču zajednički prihod, postoji određena međuzavisnost zasnovana na neophodnosti usklađivanja i jedinstva njihovih delatnosti.

sti. Odnosno, postoji ekomska međuzavisnost koju određuje dijalektičko jedinstvo svih faza procesa reprodukcije.

Osnovne organizacije koje stiču zajednički prihod utvrđuju zajedno i cenu zajedničkog proizvoda. Ova cena utvrđuje se na osnovu više subjektivnih i objektivnih kriterijuma, a naročito na osnovu individualne vrednosti zajedničkog proizvoda, na osnovu njegove tržišne cene, kao i na osnovu ciljeva zajedničke poslovne politike. Proizvodne i prometne organizacije koje stiču zajednički prihod utvrđuju cenu zajedničkog proizvoda kao jedinstvenu maloprodajnu cenu bez poreza na promet. Individualnu vrednost njihovog zajedničkog proizvoda sačinjavaju individualne vrednosti njihovih pojedinačnih proizvoda — individualna vrednost prozvodnje i individualna vrednost prodaje zajedničkog proizvoda.

Udruživanjem rada i sredstava radi sticanja zajedničkog prihoda osnovne organizacije stiču pravo učešća u raspodeli tog prihoda. Njihovo pojedinačno učešće u zajedničkom prihodu srazmerno je vrednosti rada i sredstava koje su udružile. Vrednosti proizvoda rada pojedinih organizacija (koji čine zajednički proizvod) treba da se određuju na osnovu zajedničkih kriterijuma. Ovim kriterijumima izjednačavaju se njihovi objektivni uslovi rada. Međutim, u tim jednakim objektivnim uslovima rada treba da dođe do izražaja individualna poslovna inicijativa svake osnovne organizacije. To jest, treba da bude omogućeno i stimulisano povećanje ekonomije tekućeg i ukupnog rada u tim organizacijama. Učešće u zajedničkom prihodu ostvaruje se kao procentualno individualno učešće u vrednosti realizovanog zajedničkog proizvoda.

U kojoj meri osnovna organizacija stiče prihod učešćem u ostvarenom zajedničkom prihodu? To je jedno od pitanja koje se postavlja prilikom analize sticanja dohotka udruživanjem rada i sredstava. Da bi se dao odgovor na ovo pitanje potrebno je razlikovati — prihod koji osnovna organizacija stiče učešćem u zajedničkom prihodu sa određenom organizacijom od prihoda koji stiče učešćem u zajedničkom prihodu sa svim organizacijama sa kojima udružuje rad i sredstva, a ovaj, dalje, od njenog ukupnog prihoda. To jest, potrebno je imati u vidu strukturu ukupnog prihoda osnovne organizacije (vrste prihoda i njihove elemente) koja se može prikazati sledećim matematičkim izrazom:

$$UP = P_{ppu} + P_{uzp} + P_{uzd} + P_{k,r,p,d} + P_0$$

gde je, na primer,

$$P_{uzp} = P_{uzp}/1 + P_{uzp}/2 + \dots + P_{uzp}/n = \sum_{j=1}^n P_{uzp}/j.$$

Navedeni simboli u ovim izrazima imaju sledeće značenje: UP — ukupan prihod osnovne organizacije; P_{ppu} — prihod ostvaren prodajom proizvoda i usluga; P_{uzp} — prihod ostvaren učešćem u zajedničkom prihodu sa svim organizacijama sa kojima udružuje rad i sredstva; P_{uzd} — prihod ostvaren učešćem u zajedničkom dohotku sa svim organizacijama sa kojima udružuje sredstva; $P_{k,r,p,d}$ — prihod ostvaren na onovu kompenzaciju, regresa, premija, dotacija i slično; P_0 — prihod ostvaren prema drugim osnovima; P_{uzp}/j — prihod ostvaren učešćem

u zajedničkom prihodu sa drugom određenom, j-tom, osnovnom organizacijom.

Može se reći da meru u kojoj osnovna organizacija stiče prihod učešćem u zajedničkom prihodu određuje: prvo, procenat njenog učešća u zajedničkom prihodu sa određenom osnovnom organizacijom, odnosno sa svim drugim osnovnim organizacijama sa kojima udružuje rad i sredstva radi njegovog ostvarivanja i drugo, skup određenih od-

$$\text{nosa navedenih veličina } \left(\frac{P_{uzp}/1}{P_{uzp}}, \frac{P_{uzp}/1}{UP}, \frac{P_{uzp}}{UP} \right)$$

Određenu pažnju zaslužuje i pitanje zajedničke i pojedinačne odgovornosti u ostvarivanju zajedničkog prihoda. Odnosno, pitanje zajedničkog i pojedinačnog rizika.

Ukalkulisani zajednički prihod može biti ostvaren u većoj ili manjoj meri. U slučaju pojave objektivnih teškoća, odnosno nemogućnosti prodaje ostvarenog zajedničkog proizvoda, pristupa se, najčešće, smanjenju njegove cene. Po toj nižoj ceni zajednički proizvod se realizuje. Međutim, pojavljuje se određeni iznos izgubljene vrednosti — vrednost smanjenja cene zajedničkog proizvoda, izgubljeni iznos zajedničkog prihoda usled smanjenja cene zajedničkog proizvoda. Ovaj iznos ne može i ne treba da tereti samo osnovnu organizaciju na kraju lanca osnovnih organizacija koje su udružile rad i sredstva radi ostvarivanja zajedničkog prihoda. On se javlja kao predmet njihovog zajedničkog rizika i njega će snositi sve te organizacije srazmerno svome učešću u zajedničkom prihodu. Neostvarenje utvrđenog zajedničkog prihoda može imati i druge objektivne uzroke, tj. može se javiti i u drugim slučajevima. U svakom od tih slučajeva osnovne organizacije treba da utvrde sadržaj zajedničkog rizika i način njegovog zajedničkog snošenja.

Kod ostvarivanja zajedničkog prihoda ne bi trebalo da se utvrđuje samo zajednička, nego i pojedinačna odgovornost osnovnih organizacija. Ona organizacija koja ne izvrši potpuno svoju obavezu u ostvarivanju zajedničkog prihoda utiče neposredno ili posredno na rezultate rada drugih osnovnih organizacija. U tom slučaju, u postupku utvrđivanja štete treba utvrditi i njenu obavezu nadoknade te štete.

Udruživanjem rada i sredstava radi sticanja zajedničkog prihoda povećava se, sa jedne strane, poslovni rizik osnovnih organizacija pod dejstvom subjektivnih faktora. (Osnovna organizacija koja, pod uticajem subjektivnih faktora, ne ostvari utvrđeni proizvod svoga rada treba da izvrši nadoknadu svoje štete, kao i štetu ostalih organizacija.). Sa druge strane, međutim, smanjuje se njihov poslovni rizik pod dejstvom objektivnih faktora — pre svega, pod dejstvom zakona ponude i tražnje. Planiranjem zajedničkog proizvoda u slučaju fazne proizvodnje vrši se usklađivanje ponude pojedinih faza sa ponudom njihovog zajedničkog rezultata rada, kao i usklađivanje njegove ponude i tražnje. Isto tako, planiranjem zajedničkog proizvoda i zajedničkog prihoda proizvodne i prometne organizacije organizuje se proizvodnja potrebama tržišta. Prometna organizacija utvrđuje vrednost svog prometa u zavisnosti od tražnje na određenim tržišnim segmentima (na kojima posluje), kao i od položaja koji zauzima na tim segmentima. Ta vrednost

trebalo bi da predstavlja zbir zajedničkih prihoda koji ona ostvaruje sa svim proizvodnim organizacijama, svojim dobavljačima trgovinske robe. Tako se neće desiti da proizvodna organizacija, koja svoje proizvode rada prodaje potrošačima preko prometnih organizacija, ostane bez kanala distribucije. Odnosno, da prometna organizacija ugovara nabavku robe nezavisno od sopstvenog kapaciteta (u daleko većoj vrednosti od stvarne vrednosti sopstvenog prometa) i da, na taj način, ostvaruje povoljnije uslove nabavke, kao i da utiče na povećanje ponude bez realne osnove za njeni povećanja.

»Međusobne odnose u ostvarivanju zajedničkog prihoda radnici u osnovnim organizacijama uređuju samoupravnim sporazumom.«⁹⁾ Ovim sporazumom, koji se zaključuje za petogodišnji period, radnici utvrđuju naročito: 1) ciljeve udruživanja rada i sredstava; 2) iznos zajedničkog prihoda koji treba ostvariti u određenom periodu (za koji se zaključuje samoupravni sporazum) — ukupno i po godinama; 3) predmetni, materijalni, sadržaj zajedničkog proizvoda (u globalu); 4) globalne obaveze pojedinih osnovnih organizacija u ostvarivanju zajedničkog proizvoda, odnosno zajedničkog prihoda; 5) osnove i način utvrđivanja cene zajedničkog proizvoda rada; 6) osnove i merila za utvrđivanje učešća u zajedničkom prihodu; 7) slučajeve i vrste zajedničkog poslovnog rizika, kao i način snošenja svake vrste zajedničkog rizika; 8) slučajeve i vrste pojedinačnog poslovnog rizika, te individualnu odgovornost i način nadoknade štete za svaku vrstu pojedinačnog poslovnog rizika; 9) način sprovođenja samoupravnog sporazuma, tj. način njegove konkretizacije i detaljizacije; 10) način ostvarivanja međusobnog uticaja na poslovnu i razvojnu politiku i iznalaženja mogućnosti za proširivanje međusobne poslovne saradnje u narednom periodu; 11) solidarnost u ostvarivanju zajedničkog prihoda (uslove, ciljeve, vreme obim i način njenog ostvarivanja).

Na osnovu samoupravnog sporazuma o udruživanju rada i sredstava radi ostvarivanja zajedničkog prihoda domose se godišnji planovi sa programom mera za sprovođenje tog sporazuma. U tim planovima utvrđuje se, pre svega: 1) godišnji iznos zajedničkog prihoda; 2) vrste i količine proizvoda, odnosno usluga, koji čine zajednički proizvod; 3) cene ovih proizvoda i uslovi njihove prodaje; 4) konkretne obaveze pojedinih osnovnih organizacija u ostvarivanju, odnosno realizaciji, zajedničkog proizvoda; 5) procenti učešća pojedinih organizacija u zajedničkom prihodu; 6) način i rokovi utvrđivanja i raspoređivanja zajedničkog prihoda; 7) eventualne korekcije pojedinih elemenata sadržaja ovih planova; kao i 8) mere i rokovi za ostvarivanje međusobnog uticaja na poslovnu i razvojnu politiku.

Udruživanje rada i sredstava, kao što je u početku rečeno, vrši se radi sticanja zajedničkog prihoda, odnosno radi ostvarivanja ukupnog prihoda i dohotka učešćem u zajedničkom prihodu. Međutim, usklađivanjem delatnosti osnovnih organizacija u procesu ostvarivanja zajedničkog prihoda omogućena je i ekonomija njihovog rada na višem nivou. To jest, smanjena je mogućnost suficitarne proizvodnje, a time je, u izvesnoj meri, dat doprinos povećanju ukupnog društvenog dohotka.

⁹⁾ ZUR, 1976., čl. 68.

IV

Udruživanjem sredstava radnici se međusobno povezuju radi sticanja zajedničkog dohotka. To jest, radi ostvarivanja dela svog ukupnog prihoda i dohotka učešćem u zajedničkom dohotku i radi povećanja svog i ukupnog, društvenog, dohotka. Prema Zakonu o udruženom radu zajednički dohodak jeste »dohodak koji zajednički ostvare osnovna organizacija koja se u svom poslovanju koristi sredstvima drugih osnovnih organizacija i osnovne organizacije koje su udružile ta sredstva, a koje po tom osnovu imaju pravo učešća u zajedničkom dohotku.«

Koja to sredstva udružuje osnovna organizacija radi ostvarivanja zajedničkog dohotka? Ona udružuje sredstva izdvojena za proširenu reprodukciju koja se često nazivaju i minulim radom.¹⁰⁾ Ova sredstva osnovna organizacija može upotrebiti za različite namene: 1) za unapređenje i proširenje materijalne osnove svoga rada, 2) za unapređenje i proširenje materijalne osnove rada radnika u drugim osnovnim organizacijama, u istoj ili u drugim radnim organizacijama, 3) za osnivanje nove osnovne organizacije u istoj radnoj organizaciji ili u drugim radnim organizacijama, odnosno za osnivanje nove radne organizacije, kao i 4) za ulaganje u objekte od šireg društvenog značaja. U svim ovim slučajevima osnovna organizacija ima pravo i dužnost da očuva supstanču, vrednost, tih sredstava, kao i da obezbedi primos ove supstance. Treba pomenuti da Zakon o udruženom radu predviđa i mogućnost odričanja prava na povraćaj uloženih sredstava van osnovne organizacije. Međutim, ova mogućnost se može koristiti samo izuzetno. (Robno-movčaranoj privredi, kakva je i naša, svojstvena je ekvivalentna razmena.) Radnici se mogu odreći uloženih sredstava van osnovne organizacije — ako time u drugoj osnovnoj organizaciji obezbeđuju sebi materijalnu osnovu rada, tj. zaposlenost — u slučaju iscrpljenosti sirovina i materijala koje koriste u procesu rada ili u slučaju prestanka društvene potrebe za proizvodima njihovog rada.

Ekonomija sredstava akumulacije, izdvojenih iz čistog dohotka osnovne organizacije, jeste ekonomski nužnost. Prvo, zato što su ova sredstva ograničena i drugo, zato što se većim stepenom njihove ekonomije povećava dohodak. Da bi se obezbedila ekonomija navedenih sredstava planira im se prinos, kao parametar njihove upotrebe, a ostvarenje tog parametra (tj. razlika između ostvarenog i ukalkulisanog prinosa investiranih sredstava akumulacije osnovne organizacije) koristi se kao parcijalni izraz rada i osnov raspodele sredstava za lične dohotke prema radu. Izdvojena sredstva akumulacije investiraće se van osnovne organizacije ako se time, dugoročno posmatramo, obezbeđuje značajno veći stepen njihove ekonomije, odnosno ako se ostvaruju druge njene interesi (obezbeđenje sirovina, energije itd.).

Kao najznačajniji oblici ulaganja sredstava akumulacije van osnovne organizacije mogu se navesti: udruživanje sredstava radi ostvarivanja zajedničkog dohotka, odobravanje određenih vrsta kredita, kao

¹⁰⁾ Minulim, opredmećenim, radom nazivaju se i sredstva za proizvodnju. Zbog toga se može reći da minuli rad ima više elemenata, tj. da su izdvojena sredstava akumulacije samo jedan od tih elemenata.

i ulaganje sredstava u vidu zajmova radi izgradnje objekata od šireg društvenog značaja. Udrživanju sredstava pridaje se, ipak, najveći značaj. Pre svega, kao jednom od načina kojim se obezbeđuje razvoj proizvodnih snaga i socijalističkih samoupravnih odnosa proizvodnje.

Osnovna organizacija može ostvarivati zajednički dohodak sa drugom osnovnom organizacijom u okviru iste ili druge radne organizacije. U koju će osnovnu organizaciju uložiti sredstva, odnosno sa komjom će osnovnom organizacijom udružiti sredstva, zavisi od njenih interesa. Ona se može rukovoditi principom rentabilnosti (težnjom da maksimira dohodak), obezbeđivanjem sirovina, uskladijanjem rada i razvoja u okviru određenog procesa rada na višem nivou — u radnoj ili složenoj organizaciji udruženog rada, prestankom obavljanja svoje delatnosti i obezbeđivanjem buduće (nove) materijalne osnove rada, kao i drugim interesima. Ovi interesi mogu biti istog ili različitog značaja.

Zajednički dohodak pripada osnovnoj organizaciji koja ga je ostvarila (na osnovu udrživanja rada, odnosno udrživanja rada i sredstava), kao i osnovnim organizacijama koje su udružile sredstva i time doprinele njegovom ostvarivanju.

Učešće u zajedničkom dohotku na osnovu udrživanja sredstava ostvaruje se godišnje, po završnom računu. Ono se sastoji iz dva dela: iz udruženih sredstava i iz naknade za privređivanje tim udruženim sredstvima. »Vraćena udružena sredstva ulaze u sredstva rada i poslovanja organizacije udruženog rada koja je udružila sredstva, a naknada za privređivanje udruženim sredstvima ulazi u njen ukupan prihod.«¹¹⁾ Zakonom o udruženom radu je određeno da učešće u zajedničkom dohotku prestaje — kada bude vraćena vrednost udruženih sredstava jedno sa naknadom ili, kada istekne utvrđeni rok, bez obzira u kom iznosu je izvršen povraćaj udruženih sredstava i isplaćena dogovorenna naknada. Ovim je onemogućeno da jednom udružena sredstva služe kao osnov trajnog učešća u zajedničkom dohotku. To jest, da se udrživanjem sredstava uspostavljaju nesocijalistički ekonomski odnosi.

Učešće u zajedničkom dohotku koje pripada osnovnoj organizaciji na osnovu udrživanja rada, odnosno rada i sredstava (UZD_{our/r,rs}), čine: sredstva za ličnu i zajedničku potrošnju radnika te osnovne organizacije (LZPoour/r,rs), kao i sredstva za proširenje njihove materijalne osnove rada (SAoour/r,rs). Iz zajedničkog dohotka se najpre izdvajaju sredstva za ličnu i zajedničku potrošnju radnika osnovne organizacije koja je taj dohodak ostvarila. Planski iznos ovih sredstava utvrđuje se na osnovu zajednički određenih kriterijuma, kao i na osnovu iznosa planiranog zajedničkog dohotka; njihov ostvareni iznos — na osnovu ostvarenja određenih zadataka i parametara, na osnovu ostvarenja zajedničkog dohotka i na osnovu drugih činilaca. Zatim se, iz ostatka zajedničkog dohotka, izdvajaju: 1) sredstva za proširenje materijalne osnove rada radnika osnovne organizacije koji su taj dohodak ostvarili — srazmerno vrednosti udruženog rada, odnosno srazmerno vrednosti udruženog rada i sredstava i 2) učešće u zajedničkom dohotku osnovne (ili osnovnih) organizacija na osnovu udrživanja sredstava (UZDoour/s) — srazmerno vrednosti udruženih sredstava. Proces i

¹¹⁾ ZUR, 1976., čl. 85.

struktura raspodele zajedničkog dohotka (ZD) može se, na osnovu navedenog, prikazati sledećim matematičkim izrazom:

$$ZD - LZP_{our/r,rs} - (SA_{our/r,rs} + UZD_{our/s}) = 0$$

Iz zajedničkog dohotka ne vrši se izdvajanje sredstava za opštu i zajedničku društvenu potrošnju, za radne zajednice radne organizacije i za druge potrebe. Ova sredstva izdvajaju se u postupku utvrđivanja zajedničkog dohotka.

Učešće u zajedničkom dohotku na osnovu udruživanja rada (ili rada i sredstava) ostvaruje se tokom godine privremeno, a konačno se utvrđuje tek na kraju godine, po završnom računu.

Udruživanje sredstava radi ostvarivanja zajedničkog dohotka treba da bude put prevladavanja kreditnih odnosa — jer, ovi odnosi ne omogućavaju usklađivanje razvoja proizvodnih snaga, odnosno samoupravnu integraciju udruženog rada, niti razvoj socijalističkih samoupravnih ekonomskih odnosa u oblasti proširene reprodukcije. Kreditni odnosi se uspostavljaju upotrebom izdvojenih sredstava osnovne organizacije (sa kojima ona neposredno raspolaže) za kreditiranje drugih organizacija udruženog rada. Posebno, treba istaći sledeće karakteristike tih odnosa: 1) zajmodavac ima pravo na povraćaj pozajmljenih sredstava zajedno sa kamatom koja se obračunava prema ugovorenoj kamatnoj stopi; 2) zajmodavac kratkoročno kreira svoju kreditnu politiku (često koristi trenutnu nelikvidnost i teškoće u poslovanju organizacija udruženog rada izazvane nedostatkom trajnih obrtnih sredstava — pozajmljuje im svoja sredstva akumulacije pod nepovoljnim kreditnim uslovima, najradije kratkoročno i najčešće uz kamatne stope koje su znatno više od društveno dogovorene kamatne stope); 3) prilikom kreditiranja, zajmodavca više interesuju kreditni uslovi, odnosno kako da pravnim instrumentima obezbedi ostvarivanje svog osnovnog prava iz kreditnog odnosa — a manje; oblast i efikasnost upotrebe pozajmljenih sredstava; 4) osnovno pravo iz kreditnog odnosa zajmodavac ostvaruje, tako reći, bez obzira na poslovni uspeh zajmoprimeca. Navedene karakteristike određuju njihov osnovni sadržaj. Odnosi koji se uspostavljaju udruživanjem sredstava, odnosno rada ili rada i sredstava, radi ostvarivanja zajedničkog dohotka potpuno su različiti od kreditnih odnosa.

Udruživanjem sredstava, sa jedne strane, tj. rada ili rada i sredstava, sa druge strane, ostvaruju se određeni zajednički ciljevi dugoročnog karaktera.

Naknada za privređivanje udruženim sredstvima — njen ukalkulisani iznos — utvrđuje se, uglavnom, na osnovu: 1) iznosa udruženih sredstava, 2) društveno dogovorene godišnje kamatne stope, (koja predstavlja cenu upotrebe novčanih sredstava u društvenoj svojini i instrument konkretne ekonomске politike), kao i 3) očekivanog vremena povraćaja udruženih sredstava (koje zavisi od očekivanih godišnjih iznosa zajedničkog dohotka i moguće mere učešća u tim iznosima na osnovu udruživanja sredstava). Međutim, stvarni iznos ove naknade može biti veći ili manji, bez obzira da li pravo učešća u zajedničkom dohotku (na osnovu udruživanja sredstava) prestaje kada bude vraćena vrednost udruženih sredstava zajedno sa dogovorenom naknadom

ili kada istekne dogovoren i rok. On će biti veći ili manji zavisno od ostvarenja planiranog zajedničkog dohotka.

Očekivani iznos učešća u zajedničkom dohotku (na osnovu udruživanja sredstava) utvrđuje se, pre svega, u zavisnosti od: 1) očekivanog iznosa zajedničkog dohotka (po godinama i ukupno za određeni period), 2) iznosa udruženih sredstava, 3) društveno dogovorene godišnje kamatne stope i očekivanog vremena povraćaja udruženih sredstava, odnosno naknade za privređivanje udruženim sredstvima, kao i od 4) mere (%) mogućeg učešća u očekivanim godišnjim iznosima zajedničkog dohotka. Ako ostvareni zajednički dohodak bude veći od očekivanog, povraćaj udruženih sredstava zajedno sa ukalkulisom naknadom biće brži. Iznosu ostvarene (i ukalkulisane) naknade odgovarće, tada, veća kamatna stopa od polazne kamatne stope, tj. od društveno dogovorene kamatne stope. I suprotno. Na vreme povraćaja udruženih sredstava zajedno sa ukalkulisom naknadom može posredno uticati i mera (%) učešća u zajedničkom dohotku. Po pravilu, ostvarivanje većeg iznosa zajedničkog dohotka (od njegovog očekivanog iznosa) omogućava primenu ove mere najmanje u njenom planiranom iznosu. Međutim, ostvarivanje manjeg iznosa zajedničkog dohotka može dovesti do smanjenja planiranog iznosa ove mere. Sve što je ovde navedeno, karakteristično je u slučaju ostvarivanja prava učešća u zajedničkom dohotku do povraćaja udruženih sredstava zajedno sa ukalkulisanom naknadom. Kako će, međutim, ostvarenje planiranog zajedničkog dohotka uticati na stvarni iznos naknade za privređivanje udruženim sredstvima u drugom slučaju? To jest, u slučaju ostvarivanja prava učešća u zajedničkom dohotku do isteka dogovorenog roka. Ako se do isteka tog roka ostvari zajednički dohodak u većem iznosu nego što je njegov očekivani iznos, biće ostvareno u većem iznosu i očekivano učešće u tom zajedničkom dohotku. Biće izvršen povraćaj iznosa udruženih sredstava, a uz to — ostvariće se i iznos naknade za privređivanje tim sredstvima, veći od ukalkulisanog. I suprotno, ostvarivanjem zajedničkog dohotka u manjem iznosu neće se dobiti očekivani iznos učešća u tom dohotku. Odnosno, ne samo što neće biti ostvaren ukalkulisani iznos naknade za privređivanje udruženim sredstvima, nego se može desiti da ne bude u celini izvršen ni povraćaj ovih sredstava.

Prilikom udruživanja izdvojenih sredstava akumulacije radi ostvarivanja zajedničkog dohotka osnovna organizacija mora biti zaistresovana za oblast i efikasnost upotrebe ovih sredstava. Ona treba da ih udružuje u onoj osnovnoj organizaciji koja može da ostvari određeni dohodak. Isto tako, ona treba na izvestan način da obezbedi svoj uticaj na tok i efikasnost procesa ostvarivanja zajedničkog dohotka. Na taj način, vršilo bi se uskladišvanje razvoja proizvodnih snaga na samoupravni način, tj. ostvarivao bi se proces samoupravne integracije udruženog rada. Ekonomija udruženih sredstava bila bi obezbeđena, a takođe i ekonomija ukupnog društvenog rada. Bilo bi obezbeđeno ne samo povećanje dohotka jedne i druge osnovne organizacije, nego i ukupnog društvenog dohotka.

Udruživanje sredstava još uvek nije u praksi najznačajniji oblik ulaganja sredstava akumulacije van osnovne organizacije. Još uvek pre-

vladava ulaganje navedenih sredstava u druge organizacije udruženog rada u obliku kredita. Osnovne organizacije se češće zadovoljavaju manjim ali sigurnim prinosom ovih sredstava u vidu kamate, nego li naknadom za privređivanje ovim sredstvima, koja može biti znatno viša od kamate ali je njeno ostvarivanje skopčano sa izvesnim rizikom. Može se govoriti o još jednoj značajnoj i neprevaziđenoj pojavi: radnici se teško odlučuju da sredstva akumulacije ulažu van svoje osnovne organizacije, čak i kada nemaju opravdanja za internu upotrebu ovih sredstava. Pitanje je — kako povećati efikasnost upotrebe sredstava akumulacije i posebno, kako, prilikom ulaganja tih sredstava van osnovne organizacije, obezbediti da udruživanje sredstava bude privlačnije od ulaganja u obliku kredita?

Ima više načina koji se međusobno ne isključuju. Prvo, tako što će se obezbediti da upotreba sredstava akumulacije služi kao jedan od osnova raspodele sredstava za lične dohotke prema radu; stimulacijom radnika za što efikasniju upotrebu ovih sredstava. Drugo, eliminacijom mogućnosti odobravanja kredita po višim kamatnim stopama od društveno dogovorene kamatne stope. Treće, odgovarajućom politikom društveno dogovorene kamatne stope (ona bi trebalo da bude niža od društvene stope akumulacije). Četvrto, obezbeđenjem jednakih i zajedničkih osnova i merila za utvrđivanje zajedničkog dohotka, te učešća u tom dohotku na osnovu tekućeg i na osnovu minulog rada; utvrđivanjem zajedničkih interesa radnika i ostvarivanjem tih interesa u podjednakoj meri. Peto, obezbeđenjem stabilnijih uslova privređivanja putem doslednije i stabilnije ekonomске politike. (Neizvesnost prilikom utvrđivanja i ostvarivanja zajedničkog dohotka bila bi onda znatno manja). Ima i drugih načina. Treba na njih ukazivati i treba ih analizirati kritički. Kardelj, na primer, navodi jedan od njih kojim se usporava smanjivanje uloženih sredstava putem izuzimanja jednog dela naknade. »Osim toga, radi podsticanja zajedničkog ulaganja uz zajednički rizik na račun sužavanja kreditnog odnosa biće verovatno potrebno jedan deo naknade, možda do vsiine minimalne bankarske kamate ili neke od države propisane kamate, oslobođuti obaveze da utiče na smanjivanje uloženih sredstava. U suprotnom slučaju organizacije udruženog rada biće više sklone da međusobno zaključuju kreditne odnose sa fiksним anuitetima i kamataima, nego odnose na bazi zajedničkog ulaganja uz zajednički rizik. No, to su pitanja tehničke, koja ovde pominjem samo kao probleme o kojima će takođe biti potrebno razmišljati i tražiti za njih rešenja u praksi.¹²⁾

Međusobni odnosi radnika u sticanju zajedničkog dohotka i njegovoj raspodeli uređuju se samoupravnim sporazumom. On se zaključuje za određeni period, najčešće za period od pet godina, i u njemu se naročito utvrđuju: 1) ciljevi udruživanja sredstava, odnosno rada ili rada i sredstava; 2) očekivani iznos zajedničkog dohotka (ukupno i po godinama), kao i način njegovog utvrđivanja; 3) iznos udruženih sredstava; 4) naknada za privređivanje udruženim sredstvima, kao i elementi njenog utvrđivanja (društveno dogovarena godišnja kamatna stopa, očekivano vreme povraćaja udruženih sredstava i drugi); 5) iznos učeš-

¹²⁾ Edvard Kardelj: Izbor iz dela II, str. 328.

ća u zajedničkom dohotku na osnovu udruživanja sredstava, ukupno i po godinama; 6) sredstva za ličnu i zajedničku potrošnju radnika osnovne organizacije koja ostvaruje zajednički dohotak, kao i osnove i merila za njihovo utvrđivanje; 7) osnovi raspodele iznosa zajedničkog dohotka po izdvajaju sredstava za ličnu i zajedničku potrošnju radnika osnovne organizacije koja je ostvarila zajednički dohotak, kao i mere (%) učešća u tom iznosu (ucešće na osnovu udruživanja sredstava, kao i za proširenje materijalne osnove rada radnika osnovne organizacije, na osnovu udruživanja rada ili rada i sredstava) — po godinama i ukupno; 8) način ostvarivanja prava učešća u zajedničkom dohotku na osnovu udruživanja sredstava (do povraćaja udruženih sredstava zajedno sa utvrđenom naknadom, ili do isteka dogovorenog roka); 9) način ostvarivanja uticaja osnovne organizacije koja je udružila sredstva na tok i efikasnost procesa ostvarivanja zajedničkog dohotka, kao i način ostvarivanja međusobnog poslovnog uticaja; 10) način konkretizacije i sprovođenja samoupravnog sporazuma. Radi sprovođenja samoupravnog sporazuma o ostvarivanju zajedničkog dohotka donose se, najčešće, godišnji planovi i programi mera. U ovim planovima utvrđuju se, pre svega: 1) godišnji iznos zajedničkog dohotka; 2) iznosi i centri pojedinih njegovih delova (sredstava za ličnu i zajedničku potrošnju radnika osnovne organizacije koja ostvaruje zajednički dohotak, sredstava za proširenje materijalne osnove rada radnika te osnovne organizacije i učešća u zajedničkom dohotku na osnovu udruživanja sredstava); 3) mogućnosti za eventualno povećanje iznosa i procenata učešća u zajedničkom dohotku na osnovu udruživanja sredstava koji su po godinama utvrđeni samoupravnim sporazumom; 4) rokovi i mere za ostvarivanje uticaja osnovne organizacije koja je udružila sredstva — na proces ostvarivanja zajedničkog dohotka; 5) rokovi i mere za ostvarivanje međusobnog poslovnog uticaja; 6) ostala pitanja ostvarivanja i raspoređivanja zajedničkog dohotka u određenoj godini. Prilikom zaključivanja samoupravnog sporazuma o ostvarivanju i raspoređivanju zajedničkog dohotka, kao i prilikom donošenja godišnjih planova i programa mera za njegovo sprovođenje treba, u konkretnim uslovima, da dođe do izražaja kreativnost radnika u uspostavljanju i razvijanju socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa. Takvih odnosa koji omogućavaju brži razvoj proizvodnih snaga i uopšte, brži razvoj socijalističkog društva.

LA LIAISON DE REVENU DES TRAVAILLEURS DANS NOTRE SOCIÉTÉ SOCIALISTE

R é s u m é

Par la liaison des travailleurs dans le travail associé à propos de l'acquisition et le répartition du revenu on établit des rapports de revenu nommés aussi des rapports socio-économiques ou productifs. Dans la société socialiste ces rapports doivent rendre possible le raffermissement de la position du rôle de la classe ouvrière, ainsi que l'augmentation de la productivité de l'ensemble du travail social. C'est la loi sur le travail associé qui a donné les bases pour la constitution des rapports de revenu des ouvriers dans le travail associé de notre société socialiste. À savoir, on a fixé les modes de la liaison de revenu des travailleurs dans le travail associé par lesquelles on établit et on développe les nouveaux rapports autogestionnaires, socio-économiques et socialistes.

D'après la Loi sur le travail associé, la liaison de revenu des travailleurs dans le travail associé est exécutée: par l'association du travail, par l'association des moyens et du travail, par l'association des moyens, par l'association dans une organisation de travail ou autres organisations de travail associé, par les échanges libres du travail et par d'autres modes. Ce ne sont quelques uns de ces modes qui sont le sujet de ce travail c'est-à-dire le sujet de cet étude est la liaison de revenu des travailleurs dans le travail associé faite par l'association du travail, par l'association du travail et des moyens ainsi que par l'association des moyens. L'auteur a présenté leur sujet. La première partie du travail a le caractère d'introduction. Dans la seconde partie sont présentées les caractéristiques de la liaison de revenu des travailleurs dans l'organisation élémentaire de travail associé. Puis on a présenté la liaison de revenu des travailleurs dans le but de l'acquisition du revenu commun et de sa répartition. Enfin, dans la quatrième partie l'auteur parle de l'emploi des moyens de l'accumulation hors de l'organisation élémentaire. À savoir, il parle sur l'association de ces moyens dans le but de l'acquisition et de la répartition du revenu commun.

